

رابطه ایده‌پردازی با آینده‌پژوهی در فرایند تدریس

بهر روز داداشی اومالی^۱

بهنام داداشی اومالی^۲

زینب حاجی‌زاده^۳

زهرا ولی‌پور^۴

چکیده

علم آینده‌پژوهی شاخه‌ای از علوم اجتماعی است. دانشی که موازی با تاریخ پیشرفت می‌کند. آینده‌پژوهی با گذر زمان و پیوستن وقایع به تاریخ، روزبه‌روز رشد و در حقیقت به موازات زمان حرکت می‌کند. دانشمندان فعال در این رشته، می‌خواهند بدانند که انسان در آینده با چه چیزی روبرو خواهد شد. چه چیز در طول تاریخ همیشه ثابت می‌ماند و چه چیزهایی دست‌خوش تغییر و تحول می‌شود. آن‌ها برای تعیین احتمال وقوع اتفاقات و رویدادهای مختلف، روندهای تاریخی و تغییراتی که در گذشته و حال رخ داده است را مطالعه می‌کنند. در حقیقت آینده‌پژوهی، نوعی پیش‌بینی آینده است. دانشی که می‌توان از آن برای برنامه‌ریزی‌های بزرگ اقتصادی، اجتماعی و سیاسی استفاده کرد. آینده‌پژوهی اگر در راه درست به کار برود، می‌تواند باعث پیشرفت کسب‌وکارها و روند رشد بشر شود. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد پانزده روش ایده‌یابی از تکنیک‌های مؤثر در ایده‌پردازی و آینده‌نگری در فرایند تدریس محسوب می‌شوند: ۱. تکنیک اسکمپر ۲. طوفان فکری ۳. لیست‌سازی ۴. نقشه ذهنی ۵. تصویرسازی و محرک‌های تصویری ۶. استوری‌برد ۷. نقش‌بازی ۸. تحلیل ریخت‌شناسی ۹. پیوندهای اجباری ۱۰. رویاپردازی ۱۱. افکارنویسی ۱۲. تفکر معکوس ۱۳. زیر سؤال بردن مفروضات ۱۴. معاشرت اجتماعی ۱۵. تشریک مساعی. یکی از وظایف مدارس توانمندسازی فراگیران در عرصه‌های مختلف از جمله شناخت آینده یا آینده‌پژوهی است. رشد توانایی آینده‌پژوهی فراگیران می‌تواند از طریق آموزش در طی سال‌های تحصیل بهبود یابد؛ بنابراین می‌توان ادعا نمود که یکی از متغیرهای مهم که می‌تواند بر رشد توانایی آینده‌پژوهی فراگیران تأثیرگذار باشد، کیفیت روش‌های تدریس و یادگیری آنان است.

واژگان کلیدی: ایده‌پردازی، آینده‌پژوهی، فرایند تدریس، پیشرفت علمی.

۱. کارشناسی ارشد ودبیرآموزش وپرورش شهرستان نکا.

۲. لیسانس و دبیرآموزش وپرورش شهرستان نکا.

۳. کارشناسی ارشد ودبیرآموزش وپرورش شهرستان نکا.

۴. کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی - دانشگاه آزاد واحدساری ودبیرآموزش وپرورش شهرستان ساری.

مقدمه

از عصر باستان تاکنون، انسان‌ها همیشه سعی در پیش‌بینی آینده داشته‌اند. امروزه اعتماد به پیش‌بینی‌ها و پیشگویی‌ها بخشی از زندگی روزمره شده است. از پیش‌بینی آب‌وهوا تا زمانی که جی‌پی‌اس ماشین به ما می‌گوید کی به مقصد خواهیم رسید، زندگی ما بر اساس داستان‌های آینده‌گرایانه بنا شده است.

البته، اگرچه ممکن است گاهی اوقات پیش‌بینی‌های هواشناسی یا علمی کمی اشتباه از آب دربیاید، اما اعتماد به آینده‌نگری آن‌ها بسیار منطقی‌تر از اعتماد به پیشگویی‌های سنتی و فالگیران است. این تغییر به سمت حدس و گمان‌های مبتنی بر شواهد بیشتر در قرن بیستم به وجود آمد: زمانی که آینده پژوهان بر اساس درک علمی از جهان و نه مبانی سنتی پیشگویی (دین، جادو یا رؤیا) شروع به پیش‌بینی آینده کردند.

شاید باورنکردنی باشد اما اصلاح ژنتیکی، ایستگاه‌های فضایی، رحم مصنوعی، تلفن‌های ویدئویی، اینترنت بی‌سیم و ... همه توسط آینده پژوهان از دهه ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ پیش‌بینی شده است. البته چنین تصویری در آن زمان بیشتر شبیه به داستان علمی تخیلی به نظر می‌رسید. کتاب‌های آینده‌پژوهی که از دهه ۱۹۲۰ ظاهر شدند در واقع نشانگر آغاز تصور مدرن ما از آینده‌پژوهی است. آینده‌پژوهی که در آن پیشگویی جای خود را به پیش‌بینی علمی می‌دهد. هرچند شاید بسیاری از پیش‌بینی‌ها در آن زمان به‌دقت امروز نباشد. برای مثال آرچی بالد در سال ۱۹۲۴ دریکی از کتاب‌هایش به نام امکانات بی‌سیم این‌گونه می‌نویسد: در عرض چند سال آینده ما می‌توانیم در هواپیما و خیابان به کمک یک مجموعه بی‌سیم جیبی با دوستان خود گپ بزنیم.

نهادهای اجتماعی در تحقق و توسعه کشور محسوب می‌شود. شناخت و آگاهی نسبت به شرایط آینده تعلیم و تربیت، نیاز اساسی سیاست‌گذاران و مدیران عالی این نهاد مهم است که از طریق مطالعات آینده‌پژوهی پاسخ داده می‌شود. از آن جایی که آموزش از طریق برنامه درسی معنا و مفهوم می‌یابد، می‌بایست با برنامه‌ریزی و بازنگری مداوم، تلاش شود تا برنامه درسی با غنای کامل و عملی خود بتواند به تمام نیازهای کنونی و دگرگونی‌های پرشتاب آینده پاسخ دهد. آینده‌پژوهشی رشته‌ای است مستقل که به شکلی روشن و هدفمند به مطالعه آینده می‌پردازد و تصاویری از آینده را در اختیار ما قرار می‌دهد تا در زمان حال، بر اساس این تصاویر بتوانیم به صورت کارآمدتری تصمیم‌گیری نماییم. آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات ((امروز ((، واقعیت)) فردا ((تولد می‌یابد. رویکردی نوآورانه و آینده پژوهانه در برنامه درسی آموزش و پرورش، یک ضرورت است. برنامه‌های درسی آینده درسی محور با توجه به سند تحول بنیادین برنامه درسی باید مبتنی بر اصول، مبانی و

ارزش‌های اسلامی ناب، یافته‌های معتبر علمی و پژوهشی باشد، برنامه‌هایی منسجم، متعادل، کارآمد، نشاط‌آفرین، پویا و انعطاف‌پذیر و مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات که به عنوان یک منبع راهبردی، نقش بسزایی در تحول و تعالی آموزش عالی دارد. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد با مطرح نمودن و یادگیری فنون و مهارت‌های آینده‌پژوهی از طریق جا دادن آن در نظام آموزش عالی و برنامه‌های آموزشی کشور به استقبال بهبود یادگیری و ایجاد بستر متناسب برای پیشرفت خود و هموعان خود خواهیم رفت.

مبانی آینده‌پژوهی

آینده‌پژوهی دانشی بین‌رشته‌ای برای درک بهتر تغییر و آینده به شمار می‌رود. افق برنامه‌ریزی چه در سطح بنگاه‌ها و چه در سطح دولت‌ها معمولاً کوتاه مدت و حداکثر پنج‌ساله است. اما در زمانه‌ای که سرعت تغییرات بسیار زیاد است، ملاحظه آینده‌های دورتر مثلاً بیست، پنجاه و حتی صد سال آینده، مهم و ضروری به نظر می‌رسد. در این بخش قصد داریم مختصری در رابطه با مبانی آینده‌پژوهی توضیحاتی ارائه دهیم.

آینده امری است که می‌توانیم آن را با اقدامات هدفمند خود طراحی کرده و به آن شکل ببخشیم. این مقاله نخست نگاهی مختصر به ضرورت مطالعه آینده و تاریخچه آن انداخته و انواع نگرش‌های آینده‌پژوهی از نگرش‌های تقدیری و مایوس گرفته تا منظر ساز و تکاملی را بررسی می‌کند. همچنین اصطلاحات کلیدی این حوزه بین رشته‌ای همچون آینده‌های ممکن، آینده‌های متحمل و آینده‌های مرجع تعریف می‌شوند. در بخش بعد موضوعات کلان و کلیدی مطرح در آینده‌پژوهی مانند توسعه پایدار، روندهای جمعیت، تغذیه، انرژی، محیط‌زیست، و فناوری مطالعه می‌شوند. در بخش پایانی پس از ارائه مختصر روش‌شناسی آینده‌پژوهی، سه سناریو که در سال ۱۹۹۹ در یکی از کارگاه‌های آینده‌پژوهی برای ۱۵ سال آینده تدوین شد، معرفی می‌شوند.

امروزه، تشبیه زمین به «فضاپیما» استعاره جالب و آشنایی است. این تشبیه در ذهن آدمی، تصویری از ساکنان زمین را که در فضا شناورند و برای حفظ و بقای زندگی خود به یکدیگر و به منابع محدود آن وابسته‌اند، مجسم می‌کند. اما برای تکمیل این تشبیه، استعاره جالب دیگری نیز باید ذکر نمود و آن عبارت است از تصویر زمین به مثابه «ماشین زمان» یعنی حرکت بی‌وقفه از زمان گذشته به سوی آینده. بنابر این، انسان‌های روی زمین تنها فضا‌نورد نیستند، بلکه زمان را هم در می‌نوردند. البته بلیت‌های آنان در حرکت زمانی‌شان یکسره است، و فقط می‌توانند رو به جلو و به سوی آینده پیش بروند!

تفکر درباره آینده برای کارها و اقدامات کنونی انسان امری ضروری است. واکنش بدون تفکر به آینده امکان‌پذیر است، اما کنش امکان‌پذیر نیست چراکه عمل نیاز به پیش‌بینی دارد. بدین ترتیب، تصویرهای

آینده (آرمان‌ها، اهداف، مقاصد، امیدها، نگرانی‌ها و آرزوها) پیش‌ران‌های اقدامات فعلی ما هستند. بنابراین آینده امری است که مردم می‌توانند آن را با اقدامات هدفمند خود طراحی کرده و شکل دهند. مردم برای آنکه عاقلانه عمل کنند، بایستی نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران آگاهی و شناخت کافی داشته باشند. همچنین واکنش‌های دیگران و نیروهایی را که خارج از کنترل آن‌هاست بررسی کنند. این پیامدها تنها در آینده خود را نشان می‌دهد. بدین ترتیب، افراد نه‌تنها می‌کوشند امور در حال وقوع را بفهمند، بلکه می‌کوشند اموری را که شاید اتفاق بیفتد یا بالقوه امکان وقوع دارد و یا تحت شرایط خاصی در آینده اتفاق خواهد افتاد، نیز بشناسند. افراد با استفاده از این شناخت حدسی موقعیت کنونی خود را تشخیص داده، کارهایشان را دنبال کرده، از بستر زمان و فضای مادی و اجتماعی می‌گذرند (سیفری، محمدی و قاسمی، ۱۳۹۵).

تاریخچه مختصر آینده‌پژوهی

اگرچه همیشه «آینده‌پژوهانی» وجود داشته‌اند که به آینده و شیوه‌های بهتر درک تغییر می‌اندیشیده‌اند، ولی زمان شکل‌گیری رشته «آینده‌پژوهی» که ماهیتی به‌شدت «بین‌رشته‌ای» دارد، در خلال جنگ جهانی دوم و دوران پس از آن بود. در رشته «آینده‌پژوهی» همیشه طیف بسیار گسترده‌ای از چشم‌اندازها و نگرش‌ها نمود داشته‌اند چراکه فعالان این حوزه، از رشته‌های بسیار متنوع و دارای پیش‌زمینه‌ها و علایق فکری متفاوت پا به این عرصه گذاشته‌اند. با این وجود می‌توان چند مشخصه کلان را برای «آینده‌پژوهی» در نظر گرفت، به گونه‌ای که در برگزیده همه گرایش‌های فکری باشد.

این دسته از آینده‌پژوهان را به این دلیل مایوس و تقدیری می‌نامند که بر معضلات کنونی جهان‌که راه‌حل‌های ساده‌ای ندارند (مثلاً خطر جنگ هسته‌ای در دوران جنگ سرد، یا استمرار انفجار جمعیت، گرسنگی جهان، کاهش ذخایر سوخت‌های فسیلی و سایر منابع تجدید ناپذیر و حفاظت از محیط‌زیست و آلودگی آن) پای می‌فشارند و روندهای کنونی را به آینده تعمیم می‌دهند. به عبارت دیگر معتقدند که اگر روندهای کنونی تداوم یابند، آینده بسیار تیره‌تر از امروز خواهد بود. البته نمی‌توان گفت که آینده‌پژوهان «مایوس» کاملاً بدبین هستند، چون اگر کسی کاملاً بدبین باشد هیچ‌گاه حاضر نمی‌شود همه عمر خود را به مطالعه تغییر و آینده اختصاص دهد. در واقع دلیل عمده بزرگ‌نمایی روندها و سناریوهای منفی از سوی این‌گونه آینده‌پژوهان، هشدار به مردم در مورد خطرها و مشکلات پیش‌رو می‌باشد. تا بدین ترتیب مردم را از وجود آن‌ها مطلع سازد و آنان را وادارد تا از طریق تغییر سیاست‌های کنونی خود، آینده‌ای مطلوب‌تر را بیافرینند. آینده‌پژوهانی که سناریوهای متفاوتی پیرامون آینده ارائه می‌دهند. دیدگاه این‌گونه آینده‌پژوهان، از دیدگاه‌های تقدیری و مایوس گرفته، تا

محتمل‌ترین و حتی مثبت‌ترین نگرش‌های «منظرساز» را در برمی‌گیرند. (علاءالدین، ۱۳۸۹). فرصت‌های تازه نظام پژوهشی آموزش و پرورش)

طراحی یک ایده برای توسعه مهارت‌های آینده‌پژوهی

به‌عنوان مثال، ما در کلان‌شهر تهران با مسائل مختلفی روبرو هستیم. محیط‌زیست، ترافیک، خدمات شهری و مسائلی از این قبیل. حالا می‌خواهیم که ایده‌ای را در یکی از این حوزه‌ها طراحی کنیم.

با در نظر گرفتن آنچه که در مورد شهر تهران و آن حوزه خاص می‌دانیم و با رعایت آنچه در مورد تفکر انتقادی و خلاق می‌دانیم، به‌عنوان مثال می‌خواهیم در مورد مسائل زیست‌محیطی، ایده‌ای را طراحی کنیم. برای این کار سعی می‌کنیم که این مراحل کلی را طی نماییم:

۱-اطلاعات لازم در مورد وضعیت آن حوزه را جمع‌آوری کنیم .

۲-اطلاعاتمان را دسته‌بندی کنیم .

۳-تحلیلی در مورد آن اطلاعات ارائه کنیم .

۴-سعی کنیم که این اطلاعات و تحلیل‌ها را به گونه تازه و نوآورانه یا جدیدی ببینیم. طوری که قبلاً کمتر به این شکل تحلیل شده باشد .

۵-انتخاب‌های موجود شهر برای مدیریت این مسئله را در نظر بگیریم .

۶-فرضیه‌ها و حدس‌هایی را در مورد راه‌حل‌های احتمالی و مناسب آن مسئله در نظر بگیریم.

مراحل ایده پردازی

ابتدا به سه مرحله‌ای که در هر ایده پردازی موفق باید طی شوند، اشاره می‌شود:

مرحله ۱: خلق موقعیت و ایده یا تشخیص مسئله

ایده پردازی برای حل مشکل یا تأمین یکی از ملزومات کاری، می‌تواند برای بسیاری از کسب‌وکارها نقطه‌ی شروع مناسبی باشد. معمولاً شرکت‌ها درد را به خوبی شناسایی می‌کنند. اما مهم‌تر از تشخیص مشکل، فراهم آوردن بستر ایده پردازی برای درمان درد است. ایده‌ها فقط چاره‌ی مشکلات نیستند و به غیر از درمانگری، در دو حوزه‌ی دیگر هم کاربرد دارند: شایستگی محوری و نیازسنجی مشتریان.

در حوزه‌ی شایستگی محوری، می‌توان از ایده پردازی به منظور افزایش توانمندی‌های شرکت استفاده کرد. در این نوع ایده پردازی، سازمان به دنبال خلق خدمات و محصولات تازه یا بازارهای جدید برای

خدمات و محصولات موجود است. در بحث نیازسنجی مشتریان نیز ایده پردازی کمک می‌کند تا از فواید تحقیقات متداول در بازاریابی (مانند گروه‌های کانونی و نظرسنجی‌ها) بیش‌تر بهره‌مند شویم و از اشتراک‌گذاری ایده‌ها به عنوان فرصتی برای انجام چنین بررسی‌های سودمندی استفاده کنیم.

مرحله ۲: انتخاب بهترین ایده

انتخاب بهترین ایده‌ها خیلی زودتر از شروع فرآیند ایده پردازی آغاز می‌شود. در اینجا تعیین معیارهایی که ایده‌ها بر اساس آن‌ها سنجیده می‌شوند، کسانی که مسئول ارزیابی آن‌ها هستند و اینکه ایده‌های اصلی برای ارزیابی بیشتر و به اجرا در آمدن چطور به تیم‌های داخلی ارائه می‌شوند، اهمیت پیدا می‌کند. فرآیند انتخاب خوب را معمولاً با استفاده از برچسب و تگ برای تبدیل ایده‌ها به دسته‌بندی‌های معنادار شروع می‌کنیم. برای این منظور، می‌توانیم محصولات را دسته‌بندی کنیم: موبایل، لپ‌تاپ، تبلت (برچسب)؛ در گام بعدی جزئیات بیشتری را در نظر می‌گیریم و ویژگی‌ها یا خصوصیات محصول را به آن «تگ» می‌کنیم: مثلاً سبک، باتری با طول عمر بالا، قابل حمل... یا به سراغ خصوصیت‌هایی مانند سیستم‌عامل، صفحه نمایش و... می‌رویم. در مرحله‌ی بعدی، با استفاده از این برچسب‌ها و تگ‌ها، ایده‌ها را اولویت‌بندی می‌کنیم. دسته‌بندی‌ها و تگ‌زنی‌ها باید طوری باشد که مانند فیلتر عمل کند و تنها بهترین ایده‌ها را تا مرحله‌ی اجرا بدرقه کند.

مرحله ۳: پیاده‌سازی ایده‌ها

موفقیت در فرآیند پیاده‌سازی، بستگی به توانایی سازمان برای انتخاب برترین ایده‌ها و عمل کردن بر اساس آن‌ها دارد. به علاوه، سازمان باید جریان کاری منظمی داشته باشد، به طوری که کارکنان سازمان، به خوبی از نقش خود در مراحل مختلف فرآیند ایده پردازی آگاهی داشته باشند. اگر سازمانی بخواهد ایده پردازی را شروع کند، طراحی فرآیند مناسبی برای ایده پردازی (یعنی مشخص کردن دقیق نقش‌ها و مسئولیت‌ها) اهمیت زیادی خواهد داشت. افرادی که برای نقش‌های مختلف، انتخاب می‌شوند باید آمادگی پذیرش ایده‌های جدید را داشته باشند؛ ایده‌هایی که لزوماً در داخل سازمان خلق نشده‌اند. حتی ممکن است بتوان به این افراد بر اساس عملکردشان در پیاده‌سازی رویکردهای جدید، پاداش هم داد. (عبادی، ۱۳۹۹)

۱۵ تکنیک‌های مؤثر در ایده پردازی و آینده‌نگری

۱. تکنیک اسکمپر

SCAMPER روشی برای ایده پردازی است که توسط باب ابری (Bob Eberie) طراحی شده و قدرت اراده را در ایده پردازی به عنوان محرک اصلی در نظر می‌گیرد. در واقع این روش، چک‌لیست

شناخته شده‌ای را شامل می‌شود که به فرد کمک می‌کند ایده‌هایش را برای بهبود محصولات موجود یا تولید یک محصول کاملاً جدید ثبت کند. چک‌لیست تکنیک اسکمپر موارد زیر را در برمی‌گیرد:

حرف S که از کلمه‌ی substitution به معنی جانشین‌سازی گرفته شده است.

حرف C که از کلمه combine به معنی ترکیب کردن آمده است.

حرف A که از کلمه‌ی adapt به معنی سازگاری و تعدیل کردن می‌آید.

حرف M که به کلمه‌ی magnify به معنی بزرگ سازی اشاره دارد.

حرف P که از کلمه‌ی put to other uses به معنی استفاده در سایر موارد وام گرفته شده است.

حرف E که از کلمه‌ی elimination به معنی حذف کردن گرفته شده است.

حرف R که از کلمه‌ی reverse به معنی معکوس‌سازی می‌آید.

۲. طوفان فکری

در این فرآیند راه‌حل‌های بسیاری برای مشکل مشخصی، پیشنهاد می‌شود. اینجا تأکید روی تعداد ایده‌هاست نه درستی یا غلطی آن‌ها. یعنی همه‌ی افراد، بدون ترس از انتقاد، آزادانه نظرشان را بیان می‌کنند و ایده‌هایشان با آغوش باز پذیرفته می‌شوند. در واقع، در یک جلسه‌ی طوفان فکری، ایده هرچه نامتعارف‌تر، بهتر! چراکه کم کردن شاخ و برگ ایده‌های بزرگ یا عجیب‌وغریب، ساده‌تر از تبدیل ایده‌ای کوچک به راه‌حلی مؤثر است.

خیلی وقت‌ها چند ایده‌ی کوچک با هم ترکیب می‌شوند تا ایده‌ی خوبی به دست بیاید. به این کار هم می‌گویند: $3=1+1!$

اگرچه طوفان فکری را می‌توان یک نفره هم ترتیب داد (آدم‌هایی که با خودشان حرف می‌زنند را ندیده‌اید؟!) اما معمولاً بر پا کردن چنین طوفانی، کاری گروهی است که با حضور جمعی متشکل از ۶ تا ۱۰ نفر انجام می‌شود.

مراحل اجرای بارش فکری:

- طرح موضوع:
- انتخاب و ارائه‌ی یک موضوع یا مسئله
- طرح سؤالات ایده برانگیز
- گروه‌سازی و شرح قوانین:

- تشکیل گروه‌ها

- تعیین سرگروه و منشی

- اعلام قوانین روش بارش فکری

- بارش ایده‌ها

- تمرکز دادن دانش‌آموزان بر روی دادن ایده و بروز آن

- تأکید معلم بر روی بیان تمامی ایده‌ها و تعداد هرچه بیشتر آن‌ها

- طبقه‌بندی ایده‌ها

- دسته‌بندی ایده‌ها و تنظیم آن‌ها به ترتیب اولویت

- حذف ایده‌های مشابه و نامناسب

- ارزشیابی ایده‌ها

- ارائه ایده‌های نهایی و پالایش شده - اصلاح ایده‌های نادرست از نظر علمی - قضاوت در مورد ایده‌ها و تأکید روی ایده‌های نو و خلاق (شعبانی، ۱۳۸۲ و صفوی، ۱۳۸۲)

۳. لیست‌سازی

۴. نقشه ذهنی

۵. تصویرسازی و محرک‌های تصویری

۶. استوری‌بورد

۷. نقش‌بازی

۸. تحلیل ریخت‌شناسی

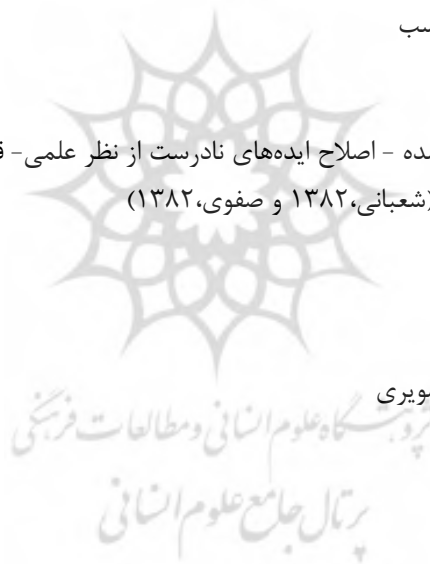
۹. پیوندهای اجباری

۱۰. رویاپردازی

۱۱. افکارنویسی

۱۲. تفکر معکوس

۱۳. زیر سؤال بردن مفروضات

۱۴. معاشرت اجتماعی

۱۵. تشریک مساعی

آینده‌نگری و پژوهش

بسیاری از عالمان علوم تربیتی رابطه تنگاتنگی را بین تحقیق و آینده‌نگری مطالبی را قلم زدند، برای «پژوهش»، تعاریف متعددی شده است. برخی آن را «مطالعه آگاهانه، برنامه‌ریزی شده و روشمند به هنگام روبرویی با مسئله‌ای پیچیده و مبهم به قصد ایجاد وضوح و رفع پیچیدگی و ابهام از آن مسئله» گفته‌اند.

«آقایی» در کتاب «پژوهش»، در تعریف این واژه نوشته است: تحقیق و پژوهش به مجموعه فعالیت‌های بدیع، خلاق، نوآورانه، نظام‌یافته و برنامه‌ریزی‌شده‌ای گفته می‌شود که به‌طور کلی با هدف و در جهت گسترش شناخت مرزهای علمی و کاربرد این دانش برای بهبود زندگی و به‌طور خلاصه در جهت نوآوری و ایجاد فرآورده‌ها، فرایندها، وسایل و ابزار، نظام‌ها، خدمات و روش‌های جدید که در پایان منجر به رشد و توسعه می‌شود، صورت پذیرد.

آنچه در همه تعاریف فوق مشترک است، سه ویژگی است که عبارت است از: فرایندی بودن پژوهش، نظم و استمرار در انجام فعالیت و هدف نهایی که کشف حقیقت یا افزایش آگاهی است. ویژگی سوم به خوبی هدف غایی هر فعالیت پژوهشی و جهت آن را مشخص می‌کند. پژوهش می‌باید با هدف «کشف حقیقت» صورت پذیرد و در صورتی که این هدف تحقق نیابد، کار پژوهشی ابر است.

تحقیق و پژوهش فرایندی وقت‌گیر و زمان‌بر است و بیش از هر چیز نیازمند صبر و شکیبایی مسئولان و پژوهشگران است. در پژوهش معمولاً نقاط ضعف و قوت موضوع یا یک محصول بررسی یا کارکرد یک سازمان و نهاد ارزیابی می‌شود و بر مبنای نتایج به‌دست‌آمده از آن پژوهش، می‌توان برای کارایی بیشتر آن نهاد یا آن تولیدات و موضوع‌ها برنامه‌ریزی کرد و راهکار ارائه داد (غفاری، ۱۳۹۱).

پژوهش، به معنای عام، بررسی یا کاوشی سخت‌کوشانه و به معنای خاص، تحقیق و تجربه‌ای جامع با هدف کشف واقعیت‌های نو و تفسیر درست این واقعی‌ها، تجدید نظر در نتیجه‌گیری‌ها، نظریه‌ها و قوانین پذیرفته شده در پرتو واقعیت‌های کشف شده و به‌کارگیری عملی نتیجه‌گیری‌ها، نظریه‌ها و قوانین جدید است. در معنایی دیگر، پژوهش فرایند رسیدن به راه‌حل‌های قابل‌اطمینان از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شده و نظام‌مند است. پژوهش در هر موضوع، به هر شکلی و در هر سطحی که انجام شود تلاشی منسجم و نظام‌مند در جهت توسعه دانش موجود درباره موضوع‌هایی است که با آن‌ها سروکار داریم (موسی وند، ۱۳۹۲).

تعاریف نظام آموزش و پرورش از دیدگاه کارشناسان

محمدباقر هوشیار: آموزش و پرورش مجموعه منظمی از اعمال و رفتار است؛ به بیان دیگر آموزش و پرورش فعل و انفعالی است میان دو قطب روان (آموزگار و فراگیر) که مسبوق به اصلی و متوجه هدفی و مستلزم برنامه‌ای است.

جان دیویی: آموزش و پرورش تکرار تجربه است، به منظور اینکه معنای تجربه گسترش پیدا کند و برای هدایت و کنترل تجربیات بعدی، فرد را بهتر قادر سازد.

ژان ژاک روسو: آموزش و پرورش هنر یا فنی است که به صورت راهنمایی یا حمایت نیروهای طبیعی و استعدادهای فراگیر (محصل) و با رعایت قوانین رشد طبیعی و با همکاری خود او برای زیستن تحقق می‌پذیرد.

امیرحسین آریان‌پور: آموزش و پرورش عبارت است از «فرایند هدایت و جهت‌دهی عمدی تجارب انسانی» (ویکی‌پدیا)

آموزش و پرورش امری پیچیده و وقت‌گیر و پردامنه است که سرمایه‌گذاری بیشتر، برنامه‌های نظام یافته و همکاری نهادهای گوناگون جامعه را می‌طلبد. در واقع، آموزش و پرورش یک سرمایه‌گذاری بلندمدت است که آثار آن از لحاظ اقتصادی و اجتماعی توسط محققان مختلف به اثبات رسیده است. به این دلیل است که یکی از شاخص‌های مهم رشد هر جامعه را وسعت دامنه وظایفی می‌دانند که نظام آموزش و پرورش آن به عهده گرفته است. برای همین است که همه دولت‌ها پرداختن به آموزش و پرورش مردم خود را در شمار وظایف اساسی و حتی برای اجباری کردن آن، تعهدات سنگینی در قانون‌های اساسی و بنیادی خود می‌گنجانند (علاقه بند، ۱۳۹۰).

جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش:

با نگاهی به نقش نظام آموزش و پرورش به عنوان تربیت‌کننده و آموزش‌دهنده سرمایه‌های انسانی خلاق و پژوهشگر بایستی این سؤال کلیدی و مهم را مطرح کرد که نظام آموزش و پرورش ما تا چه حد فراگیران را به این سمت سوق می‌دهد؟ در پاسخ می‌توان گفت: پژوهش و نوآوری در جامعه‌ای توسعه پیدا می‌کند که نظام آموزشی و فرهنگی، زمینه و بستر مناسب برای آن را تدارک دیده باشد. بنابراین؛ تحقیق را می‌توان در کنار آموزش یکی از اهداف بسیار مهم آموزش و پرورش دانست که باید مورد توجه قرار گیرد و به نظر می‌رسد که مدارس و معلمان در این میان دارای وظیفه بسیار مهم و حساسی هستند که می‌توانند علاوه بر فعالیت‌های تحقیقاتی روح و انگیزه تحقیق و روش‌های درست پژوهش را در میان دانش‌آموزان نهادینه کنند.

نکته مهم این است که خود پژوهش نیز نیازمند آموزش است چراکه پژوهش در حقیقت یک فن است و روش‌های مختلفی دارد که یادگیری و به کار بستن آن‌ها جز با آموزش میسر نیست. متأسفانه هنوز فرهنگ پژوهش در کشور ما نهادینه نشده و باور راستین برای پژوهش در بخش‌های گوناگون آموزشی و فرهنگی تقویت نشده است که بتوان از آن در جهت توسعه و پیشرفت کشور استفاده کرد. اعتقاد به اینکه پژوهش می‌تواند بسیاری از مسائل را حل کند یا آن‌ها را کاهش دهد در میان مسئولان چندان قوی نیست و هنوز بسیاری از دست‌اندرکاران طعم شیرین استفاده از نتایج تحقیق را نچشیده‌اند. این قضیه در مورد نهادهایی که رسماً متولی این امرند و نام تحقیقات را با خود یدک می‌کشند نیز صادق است (رکن‌آبادی، ۱۳۹۵).

مفهوم توسعه:

توسعه واژه‌ای است که هر یک از صاحب‌نظران رشته‌های مختلف علوم، تعریفی خاص و متناسب با رشته‌ی علمی خود از آن ارائه کرده‌اند.... توسعه در مفهوم وسیع آن یعنی بهبود در بهره‌وری و بازده نیروی انسانی و فناوری، ارتقای سطح زندگی در همه‌ی ابعاد آن یعنی آموزش بهتر، عدالت اقتصادی- اجتماعی و حذف امتیازات ناروا، آزادی بیشتر انتخاب فردی و زندگی غنی‌تر فرهنگی (اکبری، دیهیم و دهنوی، ۱۳۹۵).

توسعه در معنای وسیع و کلی آن که اقتصاد، فرهنگ، سیاست و سایر شئون یک جامعه را در برمی‌گیرد، به معنای بروز تغییر و تحول مثبت در یک معیار است که برای آن نحوی از ثبات و استمرار در نظر گرفته می‌شود. بدیهی است که هرگونه بحث در مورد توسعه و معنای آن بدون در نظر گرفتن بحث محوری تغییر و تحول ناقص خواهد بود. اصلی‌ترین عامل تعیین‌کننده پیشرفت و توسعه جامعه در شرایط متحول کنونی جهان، میزان برخورداری از نیروی انسانی کارا و خلاق است که این خود به میزان برخورداری جوامع، از دانش، آموزش و پژوهش بستگی دارد. برتری یک کشور بیش از آن‌که به منابع طبیعی یا ظرفیت‌های موجود صنعتی متکی باشد، به میزان بهره‌مندی آن کشور از علوم و فنون که حاصل توسعه علمی است و نیز به پویایی نظام آموزش عالی آن کشور وابسته است (ثابتی، همایون سپهر و احمدی، ۱۳۹۳).

پژوهش مبنای توسعه یافتگی:

در پاسخ به سؤال دوم مبنی بر «تأثیرگذاری پژوهش در فرایند بهبود توسعه در نظام آموزشی چگونه است؟» نظرات کارشناسان حاکی از آن است:

پژوهش، کنشی عقلانی و فرایندی خردمندانه و منظم است که به بازنگری، نقد و پالایش یا تولید و خلق اندیشه منجر می‌شود. این فرایند معمول با سؤال یا سؤالاتی آغاز می‌شود و با پاسخ یا □ پاسخ‌هایی نسبتاً قانع‌کننده به فرجام می‌رسد. در فرایند چنین حرکتی است که تولید، تبادل و ذخیره اطلاعات یعنی توسعه و تکامل علمی و به موازات آن توسعه جامعه، تحقق می‌پذیرد، به طوری که می‌توان گفت که پژوهش یکی از اصلی‌ترین شاخص‌های توسعه هر جامعه به شمار می‌رود. به همین جهت، بین کم و کیف عملکرد و درجه پیشرفت پژوهش در هر جامعه و سطح توسعه و شرایط عینی و ذهنی حاکم بر آن جامعه، پیوستگی وجود دارد. امروزه پژوهش را یک امر فردی و شخصی نمی‌دانند، بلکه پدیده‌ای جمعی و واقعیتی اجتماعی است که در فرایند آن، اجزا و عناصر عیده‌ای نظیر موضوع، متولی، مجری، مدیر پژوهش، پژوهشگر، بودجه و امکانات، نهادها و تشکیلات پژوهشی در تعامل با یکدیگر قرار می‌گیرند و نظام تحقیقاتی کشور را به وجود می‌آورند. در جوامع در حال توسعه که اغلب در حال گذر به سر می‌برند، موضوع پژوهش با مسائل و موانع عیده‌ای روبروست. نهادهای علمی از جایگاه و نقش تعیین‌کننده‌ای برخوردار نیستند. مسائلی چون وابستگی به بخش دولتی و ضعف بخش خصوصی در انجام پژوهش‌های مستقل موجب شده است که با سستی در تولید اندیشه و فرهنگ‌سازی روبرو باشیم. یکی از بهترین شاخص‌ها برای ارزیابی این مدعا آن است که بدانیم تا چه میزان تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها و برخورد با مسائل و موانع توسعه بر اساس راهکارهای مبتنی بر تحقیقات علمی صورت می‌پذیرد که این خود تا حدی محصول وجود اعتقاد و احساس نیاز به پژوهش، تقاضای بخش‌های تصمیم‌گیری، وجود محققان برجسته و اعتبارات و امکانات پژوهشی مناسب است. لازمه این کار، برقراری محیط فکری باز و سازمان‌دهی فرایند تولید افکار است. تشویق نخبگان به ابراز ایده‌ها و ابتکارات نو، آموزش صحیح به آن‌ها، تأسیس انجمن‌ها و کانون‌های سازنده نظریه در دانشگاه‌ها و مراکز علمی، حمایت از سمینارها و کنگره‌های تخصصی در کشور، حمایت از پژوهش‌ها در سطح دانشگاه‌ها و تشکیل گروه‌های فکری مختلف از جمله راهکارهایی است که در این زمینه مطرح هستند (هداوند، ۱۳۸۹).

امروزه، تقریباً تمام کسانی که به دنبال توسعه و اصلاحات هستند در همه جای دنیا از آموزش و پرورش شروع می‌کنند و رویکردهای برآمده از عصر جدید ارتباطات و فناوری‌ها در تعلیم و تربیت از جمله دیدگاه حداکثری مبتنی بر خود یادگیری و چگونگی یادگیری (فراشناخت)، یادگیری فرایند مدار و مستقل، موجب حرکت تدریجی در باز تعریف مفاهیم اساسی تعلیم و تربیت شده است... چالش‌های جهانی آموزش و پرورش در قرن بیست‌ویکم را می‌توان ناشی از دیدگاه‌های نو به کارکردهای آموزشی و پژوهشی دانست. این دیدگاه‌ها قطعاً رویکردهای متفاوتی را به مشکلات آموزش و پرورش ایران و توانمندی‌های آن اضافه و موضوعات گوناگونی را مطرح می‌سازند. مباحثی که هم در میان پژوهشگران و اندیشمندان آموزش و پرورش در سطح دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی مطرح می‌باشد و هم نظر کارشناسان

آموزش و پرورش، معلمان، والدین و جامعه را به خود معطوف ساخته است (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۸).

اهمیت تحقیق در مدارس

بدیهی است که پایه و اساس هر اندیشه‌ای در آموزش و پرورش بستگی به حمایت دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت آن کشور دارد که در ذیل به پاره‌ای از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- نقش نظام آموزشی کشور در توسعه فرهنگ پژوهش در مدارس :

آموزش و پرورش باید از نظامی پویا برخوردار باشد. به عبارت دیگر، علم و پژوهش در آن نهادینه شده و پژوهش دانش‌آموزان، جایگاه و موقعیت واقعی خود را در نظام آموزشی باز یابد. اگر چنین شود حس کنجکاوی و اشتیاق به تحصیل در دانش‌آموزان تقویت می‌گردد و استعداد های بالقوه به بالفعل تبدیل می‌شود چراکه به فرموده مولای متقیان حضرت علی علیه‌السلام: آموزش در کودکی همچون نقشی بر سنگ ماندگار است.

۲- نقش معلمان در توسعه فرهنگ پژوهش در مدارس :

معلمان، نخستین مشعل‌داران پیشرفت فکری دانش‌آموزان هستند. معلمان مجرب و با درک و فهم برای پر بار کردن هرچه بیشتر درس، در تمام زندگی به دنبال اندیشه‌ها و مطالب تازه هستند. آنان به دانش‌آموزان می‌آموزند که چگونه علمی فکر کنند. ((چگونه منطقی بیندیشند، چگونه مشاهده کنند و چگونه مشاهدات خود را منظم نمایند، چگونه حدس بزنند و ... معلمان باید بتوانند فعالیت‌های علمی دانش‌آموزان را برنامه‌ریزی و هدایت و روحیه تعاون و هم‌فکری را در آن‌ها تقویت کنند. برای نیل به این مهم، معلمان باید خود پژوهشگر باشند و با جان و دل با دانش‌آموزان مشارکت و همکاری داشته باشند. (مجله علوم اجتماعی و انسانی، مجلات رشد نوآموز، معلم)

۳- نقش خانواده در توسعه فرهنگ پژوهش در مدارس :

خانواده به عنوان بستری مناسب که می‌تواند استعداد های دانش‌آموزان را شکوفا سازد، همیشه از جایگاه مهمی برخوردار بوده است. نقش حمایتی والدین، تشویق‌ها و همفکری و مساعدت آنان در انجام پژوهش‌ها می‌تواند در توسعه فرهنگ پژوهش در بین دانش‌آموزان نقش به‌سزایی داشته باشد. در این راستا می‌توان در آغاز سال تحصیلی، از والدین برای حضور در مدرسه دعوت نمود و آن‌ها را در کم و کیف پژوهش قرار داد. کلاس‌های آموزش خانواده، می‌تواند محلی باشد برای آموزش جذاب و لذت‌بخش روش‌های تحقیق. از آنجا که جهت انجام پژوهش لازم است تا دانش‌آموزان در خارج از محیط مدرسه نیز به فعالیت بپردازند لذا همکاری والدین در این زمینه ضروری می‌باشد.

۴- نقش کتابداران و کتابخانه :

کتابدارانی که نیاز دانش‌آموزان را به خوبی درک کرده و همواره به دنبال کتب جدید می‌باشند و در مواقع لازم با استفاده از شیوه‌های نوین کتابداری، دانش‌آموزان را به مطالعه و پژوهش ترغیب می‌کنند، نقش به‌سزایی در توسعه فرهنگ پژوهش در مدارس دارند. نظر به اهمیت موضوع لازم است در انتخاب کتابداران دقت لازم صورت گرفته و متولیان امر با آموزش‌های مستمر، آنان را در امر یاری‌رساندن به دانش‌آموزان همراهی نمایند.

۵- نقش تبلیغات :

می‌توان در مدارس نمایشگاهی از پژوهش‌های انجام شده برپا کرد و برای اصولی‌ترین پژوهش‌ها، جوایزی در نظر گرفت. در سطح مناطق و ادارات کل، پژوهش‌های نمونه در معرض دید عموم قرار گیرد و از دست‌اندرکاران آن قدردانی شود. به منظور تشویق نونهالان و کودکان، می‌توان مسابقه‌ای بین مدارس ابتدایی و به تفکیک پایه‌های تحصیلی ترتیب داد و همه دانش‌آموزان را به شرکت در آن تشویق و ترغیب نمود. تقدیر و تشکر از والدینی که در امر پژوهش و همکاری با فرزندان تلاش مؤثری داشته‌اند می‌تواند عامل مهمی در گسترش فرهنگ پژوهش در مدرسه باشد. از طریق رادیو و تلویزیون و روزنامه‌های کثیرالانتشار و یا روزنامه‌های دیواری مدارس، می‌توان اولویت‌های پژوهشی را اعلام و جدول زمانی و چگونگی انجام پژوهش را آموزش داد.

چنانچه آموزش و پرورش قصد توسعه فرهنگ پژوهش در مدارس را دارد باید این فرهنگ را در دوره ابتدایی ایجاد نموده و در دوره‌های تحصیلی بالاتر آن را بسط و گسترش دهد. در برنامه درسی باید جایی برای پژوهش در نظر گرفته شود و صدا البته تنها بر محفوظات تکیه نشود و درصدی نیز به فعالیت‌های علمی آنان اختصاص یابد. (تلخیص از: مجله علوم اجتماعی و انسانی، مجلات رشد نوآموز، معلم، آینده‌سازان و پیوند و مجموعه مقالات سمپوزیوم جایگاه تربیت در آموزش و پرورش، انتشارات تربیت)

ارائه راهکار:

با عنایت به یافته‌های حاصل از بررسی سؤال اول پژوهش و شناسایی موانع موجود به نظر می‌رسد راهکارهای زیر می‌تواند به عنوان گزینه‌های پیشنهادی مورد امعان نظر مسئولین آموزش و پرورش، قرار گیرد.

در زمینه گسترش فرهنگ پژوهشی، نهاد آموزش و پرورش راه‌کارهای متعددی را تاکنون در قالب تأسیس مراکز پژوهشی، طرح‌ها و برنامه‌هایی در سطح دانش‌آموزان و معلمان به اجرا درآورده است که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

الف) تأسیس پژوهشکده‌های آموزش و پرورش

در این پژوهشکده‌ها سعی بر این است که متدولوژی پژوهشی متناسب با مشخصات بومی و مسائل فرهنگی و مقتضیات

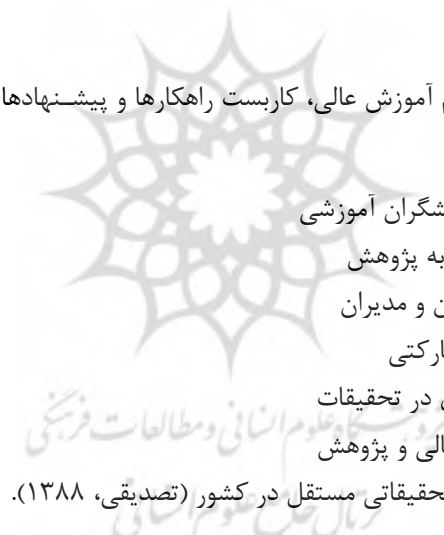
ب) طرح معلم پژوهنده

ج) پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی

د) واحد درسی مطالعات پژوهشی

ه) پژوهش‌دانش‌آموزی

برای رفع موانع پژوهش در نظام آموزش عالی، کاربست راهکارها و پیشنهادهای زیر ضروری به نظر می‌رسد:

۱. آموزش و تربیت پژوهشگران آموزشی

۲. موظف شدن استادان به پژوهش

۳. ارتباط بین پژوهشگران و مدیران

۴. توجه به تحقیقات مشارکتی

۵. توجه به سرمایه‌گذاری در تحقیقات

۶. کاهش موانع اداری، مالی و پژوهش

۷. تأسیس یک سازمان تحقیقاتی مستقل در کشور (تصدیقی، ۱۳۸۸).

فعال‌سازی شورای سیاست‌گذاری تحقیقات در آموزش و پرورش، تشکیل کمیته‌های پژوهشی در کلیه معاونت‌ها و سازمان‌ها و شورای تحقیقات در استان‌ها و مناطق، ارتقاء جایگاه و تقویت واحدهای پژوهشی در استان‌ها، تمرکز بخشی به واحدهای پژوهشی خارج پژوهشگاه در قالب و ساختار پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، تعیین فراخوان و عناوین پژوهش‌ها با توجه به نیازهای پژوهشی واحدهای اجرایی و کمیته‌های پژوهشی و... از جمله اقدامات راهبردی وزارت آموزش و پرورش در زمینه پاسخگویی به تأمین نیازهای پژوهشی و اطلاعاتی مخاطبان خود می‌باشد که فرصت‌های تازه‌ای را برای نظام آموزشی و پژوهشی ایجاد کرده‌اند (کیا، ۱۳۸۹).

اساسی‌ترین نهادی که در شکل‌گیری جامعه نقش کلیدی دارد نظام آموزش و پرورش است. بالاترین سرمایه‌گذاری‌ها و کیفی‌ترین برنامه‌ریزی‌ها باید در نظام آموزشی و پژوهشی یک کشور اجرا شود. اگر در نظام آموزشی به پژوهش بها داده شود، علم و پژوهش به جامعه راه پیدا می‌کند و پشتوانه‌ای همیشگی در تصمیم‌گیری‌ها خواهد شد، اندیشه‌ها، برخوردها، روش‌های نو و بدیع و خلاق همگی از نظام آموزشی مایه می‌گیرد از این‌رو:

۱- مدیران و مربیان باید تحقق اصل “خردورزی”، اصل “مسئولیت” و اصل “پویایی” را در تمامی ابعاد و اجزای نظام تربیت رسمی و عمومی نصب‌العین خود قرار دهند.

۲- تغییر و پذیرش فرهنگ، نیازمند ویژگی‌های فردی و شخصیتی است که این ویژگی‌ها در جذب فرهنگ پژوهشی مؤثر می‌باشد (علاقه، انگیزه، احساس نیاز، اعتماد به نفس، انرژی، جسارت، شهامت، امانتداری، مشارکت جویی، نوجویی، کنجکاوی).

۳- ایجاد جو و محیط مناسبی برای پژوهش در بین مربیان و عوامل تشکیل‌دهنده‌ی این محیط مناسب را احترام به پژوهشگر، تأمین زندگی پژوهشگران، جبران مالی زحمات آنان و کتابخانه‌های مجهز و تکنولوژی روز می‌داند.

۴- آموزش روش‌های تحقیق به مربیان و پرداخت پاداش و حذف بوروکراسی اداری و آشنایی با روش‌های مقاله‌نویسی برای مربیان و مدرسان از مهم‌ترین عوامل ایجاد انگیزه‌ی پژوهش می‌باشد.

۵- روی آوری مربیان به سمت روش‌های نوین تدریس.

۶- پیروی بیشتر مربیان از نظریه‌هایی مانند نظریه سازنده گرابی و نظریه‌هایی که دانش‌آموزان را به چالش و انگیزه بالاتر می‌کشاند.

۷- روی آوری مدیران و به خصوص مربیان به شیوه تفکر علمی و منطقی و داشتن تفکر انتقادی در مواجهه با مسائل زندگی.

۸- بازنگری، تقویت و گسترش طرح معلم پژوهنده.

۹- حمایت‌های مادی و معنوی از طرح‌های موفق و نوآوری‌های تربیتی مربیان، مدیران و دانش‌آموزان، و مستندسازی و انتشار یافته‌های پژوهشی در داخل و خارج از کشور و ایجاد بانک اطلاعاتی فعال و کارآمد در این زمینه.

۱۰- توسعه کمی و کیفی تولید محتوای الکترونیکی در زمینه‌های نگرش و تغییر نگرش، آموزش مفاهیم تحقیق و مهارت‌های پژوهشی از پایه تا پیشرفته (بابلی، ۱۳۹۴).

جمع بندی بحث

یکی از عوامل اساسی پیشرفت در کشورهای توسعه یافته، توجه خاص به امر پژوهش و آینده نگری است. این دو مقوله می تواند جلوی بسیاری از دوباره کاری ها، اتلاف وقت و بودجه را بگیرد. هر قدر موضوعی بزرگتر و با اهمیت تر باشد نیاز به پژوهش برای تصمیم گیری درباره اجرای آن بیشتر است. این کار، ریسک تصمیم و اجرا را به حداقل می رساند. برای برنامه ریزی بلندمدت نیز نیاز به تحقیقات بیشتر است. توسعه در کشور ارتباط مستقیمی با تحقیقات علمی دارد و رشد کشورهای پیشرفته در نتیجه سرمایه گذاری در بخش پژوهش است. حجم وسیع پژوهش های علمی در کشورهای توسعه یافته صنعتی، گویای این واقعیت است. کشورهای پیشرفته صنعتی، بخش قابل توجهی از تولید ناخالص ملی را به سرمایه گذاری در امور پژوهشی و تحقیقاتی اختصاص داده اند. به گفته کارشناسان، این رقم برای کشورهای صنعتی ۵ درصد است، حال آنکه در ایران، این رقم به حدود نیم درصد می رسد. اگر برنامه ریزی فاقد پشتوانه تحقیقاتی باشد و به طور همه جانبه پیش از آغاز مورد بررسی قرار نگرفته باشد، به یقین در اجرا و عملیاتی شدن با مشکل روبه رو خواهد شد. از این رو می توان گفت پژوهش به ویژه در تصمیم گیری های کلان نقش عمده ای دارد. از همین روست که بسیاری، پژوهش را حلقه مفقوده توسعه یا سنگ زیربنای توسعه می نامند. از جمله عوامل اساسی توسعه و پیشرفت در جهان امروز، اهتمام به تحقیق و نوآوری علمی و به کارگیری نتایج آن در حل مسائل جوامع بشری است. به همین دلیل تحقیقات امری ضروری و از محورهای اصلی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محسوب می شود.... بی تردید دستیابی به توسعه و پیشرفت بدون بهره گیری مناسب از یافته های پژوهشی میسر نخواهد بود. تصمیم سازی و تصمیم گیری در نظام آموزشی ایجاب می نماید زمینه مناسب برای رشد و پرورش پژوهشگران، اولویت ویژه نظام تعلیم و تربیت باشد. آنچه سازمان ها و نهادهای پیشرو و کارآمد را از دیگر نظام ها، ممتاز سازد، تکیه بر پژوهش و بهره گیری از شیوه های نوین و روزآمد است. دستگاه ها و مؤسسات خدماتی، آموزشی و پژوهشی باید قادر باشند با انعطاف بخشی به اجزا و مؤلفه ها و حتی بازنگری در اهداف و استراتژی ها، خود را با شرایط و نیازهای پیرامون تطبیق دهند و پاسخگوی تقاضاهای خدمت گیرندگان و تأمین نیازهای پژوهشی و اطلاعاتی مخاطبان خود باشند در تحلیل عدم موفقیت مراکز پژوهشی می توان به عوامل درونی ساختاری، مانند عدم تعریف جامع از جایگاه پژوهش و پژوهشگاه در نظام تصمیم گیری و کاربرست یافته ها، مؤلفه ها از جمله کمبود نیروی انسانی و هیئت علمی و کارشناسان خبره، کمبود ساختمان و شرایط فیزیکی مناسب و یا به شرایط بیرونی مانند عدم باور تصمیم گیران به نقش پژوهش و کاربرست اندک یافته ها اشاره داشت، که هر یک از آن عوامل و مؤلفه ها در جای خود نیازمند بررسی های جامع تر و تحلیل های دقیق تر است. در مجموع باید گفت هم انگیزه انجام پژوهش و هم انگیزه استفاده از یافته های پژوهشی در گرو مجهز بودن عاملان آن ها به دانش،

نگرش و مهارت پژوهشی است. بنابراین، مهم‌ترین کارکرد آموزش و پرورش می‌تواند ایجاد دانش، شکل دادن نگرش و تقویت رفتار پژوهشی در میان دانش‌آموزان باشد. بدین ترتیب نظام آموزشی نه‌تنها در آینده از معلمانی پژوهشگر برخوردار خواهد بود، بلکه با اولیایی پژوهش‌خواه و شهروندانی پژوهش‌طلب سروکار خواهد داشت و در قالب سیاست‌ها و برنامه‌هایی پژوهش‌مدار - که حاصل کار سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و ارزیابانی پژوهنده است - به کار خود ادامه می‌دهد. حاصل جمع این امر تشکیل جامعه‌ای با فرهنگ و سواد پژوهشی است. به نظر می‌رسد برای نهادینه کردن فرهنگ تحقیق و پژوهش می‌بایست ابتدا ریشه‌ها و عوامل ایجاد بی‌علاقگی را در بین معلمان شناسایی نمود و سپس با رفع موانع بازدارنده، زمینه‌ی ورود عملی و اثربخش آنان را به فرایند پژوهش ایجاد کرد. بی‌شک نبود نگرش و باور صحیح در بین مدیران و رهبران نظام آموزشی در خصوص جایگاه و اهمیت پژوهش، عدم احساس نیاز معلمان به این مقوله، فرهنگ نشدن پژوهش در جامعه، کمبود و نامناسب بودن منابع مالی، عدم بهره‌گیری از عوامل انگیزشی جهت ترغیب معلمان پژوهنده، فقر اطلاعاتی علمی و منابع آموزشی معلمان در زمینه‌ی پژوهش و تحقیقات از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در میزان اقبال عمومی معلمان به موضوع پژوهش است.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

- اکبری، احمد، و دبیریم، جواد، و دهنوی، مریم. (۱۳۹۵). نقش سیاست‌های آموزش عالی در تحقق برنامه‌های توسعه پایدار. فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، دوره دوم. شماره سوم.
- ایزدی یزدان آبادی، احمد. (۱۳۹۳). طرح آسیب‌شناسی مدیریت آموزش و پرورش و ارائه راهبردها و راهکارهای مطلوب. دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- بابلی، عزیزاله. (۱۳۹۴). موانع و راهکارهای گسترش فرهنگ پژوهش و پژوهش محوری. پایگاه خبری تحلیلی صدای معلم. <http://sedayemoallem.ir/item/2469> /پژوهش
- پارسا، عبدالله. کشاورزی، فهیمه. دهقان، نجمه. (۱۳۹۰). سنجش میزان اثربخشی آموزش عالی بر توانمندی‌های آینده‌شناسی و موقعیت تحصیلی دانشجویان (مطالعه موردی دانشگاه شهید چمران). اولین همایش بین‌المللی مدیریت، آینده‌نگری، کارآفرینی و صنعت در آموزش عالی، کردستان.
- تصدیقی، محمدعلی، تصدیقی، فروغ. (۱۳۸۸). موانع تحقیق و فرهنگ پژوهش در نظام آموزش عالی.
- ثابتی، مریم، و همایون سپهر، محمد، و احمدی، فخرالدین. (۱۳۹۳). نقش آموزش عالی در توسعه ملی. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران. سال ششم. شماره چهارم.
- حضرتی، عباس. (۱۳۹۵). واکاوی موانع و راهکارهای توسعه فرهنگ پژوهش در آموزش و پرورش ایران. کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی مدیریت و معارف اسلامی، قم. مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی - انجمن علمی ارتباطات و تبلیغ حوزه علمیه.
- رضائی، منیره. (۱۳۸۹). فرصت‌های تازه نظام پژوهشی آموزش و پرورش. پژوهش‌نامه آموزشی. شماره ۱۲۰.
- رکن‌آبادی، مرتضی. (۱۳۹۵). نقش و جایگاه پژوهش در ایران با نگاهی به جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش. بخش پژوهش خبری صداوسیما. کد خبر: ۱۴۱۷۴۶۴.
- سیدطاهرالدینی، علی. (۱۳۸۸). بررسی کاستی‌های توسعه تفکر پژوهشی در مدارس. نشریه مدارس کارآمد. سال ششم.
- صادقی، نسرین. (۱۳۹۱). جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش. پایگاه اطلاع‌رسانی ویستا.

- صبوری خسروشاهی، حبیب. (۱۳۸۸). آموزش و پرورش در عصر جهانی‌شدن؛ چالش‌ها و راهبردهای مواجهه با آن. مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی.
- علاقه بند. علی. (۱۳۸۹). مبانی و اصول مدیریت آموزشی. تهران: موسسه انتشارات بعثت.
- غفاری، علیرضا. (۱۳۹۱). پژوهش، گام نخست حمایت از تولید ملی. روزنامه اطلاعات. شماره ۲۵۲۸۵.
- فرامرز قراملکی، احد. (۱۳۸۶). تصور ما از پژوهش. روزنامه رسالت. شماره ۶۱۶۸.
- قاضی‌زاده فرد، سیدضیاءالدین (۱۳۹۰). چالش‌های نظام پژوهشی کشور و راهکارهایی برای آن‌ها. دومین همایش ملی مدیریت پژوهش و فناوری، تهران، پژوهشکده سیاست‌گذاری علم، فناوری و صنعت.
- قدمی، مجید. (۱۳۸۹). گزارش ستاد برگزاری هفته پژوهش در آموزش و پرورش. پژوهش‌نامه آموزشی. شماره ۱۲۰.
- قمشاهی، مژگان، اخوت، محمدعلی. (۱۳۹۵). شناسایی موانع و مشکلات انجام پژوهش در آموزش و پرورش و ارائه راهکار. نخستین همایش ملی تازه‌های تعلیم و تربیت در نظام آموزشی ایران. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردکان.
- کریمیان، زهرا، صباغیان، زهرا، صالح صدق پور، بهرام. (۱۳۹۰). بررسی موانع و چالش‌های پژوهش و تولید علم در دانشگاه‌های علوم پزشکی. دو فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران. سال سوم.
- کشاورز، صمد، اخشابی، سهیلا. (۱۳۹۳). موانع و چالش‌های پژوهشگری در بین مدیران و معلمان آموزش و پرورش شهر تهران. کنفرانس بین‌المللی مدیریت و مهندسی صنایع. موسسه مدیران ایده پرداز پایتخت ویرا.
- کلاته سیفری، معصومه. محمدی، فروغ. قاسمی، حمید. (۱۳۹۵). تدوین مدل تأثیر توانمندی‌های آینده‌پژوهی در رابطه مهارت‌های فردی مدیریت زمان و ایجاد خلاقیت و نوآوری در سازمان در اصحاب رسانه شبکه رادیو ورزش ایران. فصلنامه آینده‌پژوهی مدیریت، ۲۷(۱۰۷): ۷۴-۸۸.
- کیا، علاءالدین. (۱۳۸۹). فرصت‌های تازه نظام پژوهشی آموزش و پرورش. پژوهش‌نامه آموزشی. شماره ۱۲۰.
- موسی‌وند، نورالدین. (۱۳۹۲). راهکارهای نهادینه کردن پژوهش در بین معلمان. <http://n-mosavand.blogfa.com/post/4>
- نامی، شمس. (۱۳۸۹). پژوهش، پی ساخت تحول در آموزش و پرورش. پژوهش‌نامه آموزشی. شماره ۱۲۰.
- هداوند، سعید. (۱۳۸۹). چالش‌های پژوهشی کشور و تأثیر آن بر مهاجرت نخبگان، فصلنامه تدبیر. شماره ۲۱۶.

منابع انگلیسی

- Global trends 2015: A dialogue about the future with nongovernment experts. National intelligence Council (NIC), December 2000. p.23 – ۳۷, New thinking for a new Millennium Edited by Richard A. Slaughter. London: Routledge ,Chapter 1۱۹۹۶, .
- http://bashgah.net/fa/content/print_version/4757 (Sat Dec 2011).

